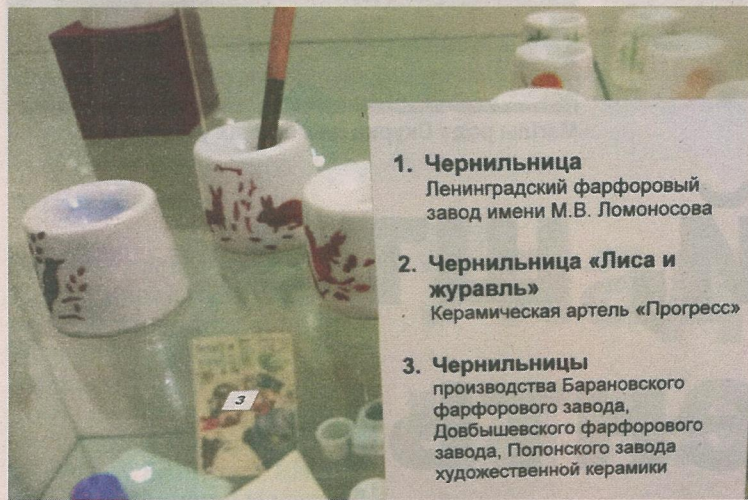

Ад “непраліваек” да старадаўніх буквароў

1. Чернильница Ленинградский фарфоровый завод имени М.В. Ломоносова
2. Чернильница «Лиса и журавль» Керамическая артель «Прогресс»
3. Чернильницы производства Барановского фарфорового завода, Довбышевского фарфорового завода, Полонского завода художественной керамики

Пачатак новага навучальнага года натхняе музеі на новыя адметныя і крэатыўныя выстаўкі. У Музеі гісторыі горада Мінска ў першы восеньскі дзень такая выстава і адкрылася — называецца яна “Ізноў у школу”. Мабыць, і не знойдзеш чалавека, у душы якога гэтая дата — 1 верасня — не адгукваецца як адна з самых значных і запамінальных: нават праз 20, 30 ці 50 гадоў пасля заканчэння школы мы памятаем пра 1 верасня. Аnanoў святкуем яго з нашымі дзецьмі і ўнукамі. Музей гісторыі горада Мінска з выставай “Ізноў у школу” зазірнуў у нашу школьную гісторыю: убачыць можна буквары, парты, дошкі, карціны, чарнільніцы — нават сашчэпкі! — і многае іншае. Паглядзім і мы на тое, што чыталі, чым карысталіся школьнікі мінулых часоў.

Надзея КУДРЭЙКА

Мастацкая галерэя Міхаіла Савіцкага ўваходзіць у структуру Музея гісторыі горада Мінска і месціцца ў гістарычным цэнтры сталіцы ў будынку — помніку архітэктуры XIX стагоддзя. Менавіта там да канца кастрычніка будзе працаваць экспазіцыя “Ізноў у школу”. Слова “крэатыўны” ўжо прагучала, і недарма: музей запрасіў да супрацоўніцтва цэлы шэраг сваіх партнёраў, каб стварыць нешта цікавае, запамінальнае, а калі мець на ўвазе такую мэтавую катэгорыю наведвальнікаў, як школьнікі, то і досыць займальнае. На ўрачыстым адкрыцці дырэктар музея Галіна Ладзісава згадала асабліваю блізкасць тэмы стваральнікам выстаўкі: бо гэта цяпер яны музейшчыкі, а па першай прафесіі многія з іх — педагогі, сама Галіна Пятроўна калісьці працавала ў сельскай школе.

Канешне, у першую чаргу той, хто зойдзе на выставу, убачыць маленькую драўляную школьную парту — сучасныя навучэнцы такіх ніколі і не бачылі, над ёй — школьную дошку з напісанай формулай, а побач — цёмнакурую дзяўчынку ў школьнай форме і з піянерскім гальштукам: колер скуры манекена даў нагоду пажартаваць, што вось такімі пасля гарачага беларускага лета дзеці ідуць у школу 1 верасня. Уся разам кампазіцыя быццам вяртае гадоў на 50 назад, і справа не ў піянерскім гальштукі,

а ў парце: экспанат для выстаўкі прадаставіў Беларускі дзяржаўны музей народнай архітэктуры і побыту, гэта дакладная копія адной з першых мадэлей школьнай парты, якую яшчэ напрыканцы XIX стагоддзя распрацаваў швейцарска-расійскі гігіеніст, афтальмолаг Фёдар Эрысман. Такія парты з нахіленай працоўнай паверхняй, спінкай і падстаўкай для ног дапамагалі дзецям захоўваць правільную постаць і берагчы зрок. Савецкія школы карысталіся “партамі Эрысмана” яшчэ і ў 70-я, 80-я гады — потым парты пачалі замяняць сталамі. А новая хваля клопату пра здароўе школьнікаў ізноў вывела на паверхню пытанне пра правільную постаць, і прынцыпы “парты Эрысмана” ўжо выкарыстоўваюцца ў сучаснай школьнай мэблі.

І другі экспанат мае цікавую гісторыю — дошка. Насамрэч яна не школьная, а вучэбная, і гэта мемарыяльны прадмет, звязаны з памяццю знакамітага беларускага фізіка Мікалая Барысевіча, які многа гадоў узначальваў Акадэмію навук БССР, атрымаў званне Героя Сацыялістычнай Працы, за свае вынаходніцтвы стаў лаўрэатам і Дзяржаўнай прэміі, і Ленінскай. Мікалай Аляксандравіч дажыў да 92 гадоў і пакінуў гэты свет у 2015-м. Згодна з яго пажаданнямі архіў і шэраг каштоўных рэчаў былі перададзены менавіта Музею гісторыі горада Мінска. Як расказала Галіна Ладзісава, проста ён сябраваў з мастаком Міхаілам Савіцкім і хацеў, каб дарагі для яго рэчы знаходзіліся ў галерэі імя яго сябра. Акрамя даку-

ментаў, фотаздымкаў і кніг, ёсць, напрыклад, і чатыры ордэны Леніна, і партрэт Мікалая Барысевіча, напісаны знакамітым мастаком Маём Данцыгам, і карціна, якую яму калісьці падарыў Міхаіл Савіцкі, і многае іншае. Ёсць і дошка з кабінета акадэміка ў Інстытуце фізікі Акадэміі навук Беларусі: формулу аднаго з навуковых адкрыццяў Мікалая Барысевіча на дошцы запісаў яго вучань-аспірант.

На некалькіх вітрынах погляды завабляць кнігі — старадаўнія і не вельмі старадаўнія, але ўжо з пэўнай гістарычнай каштоўнасцю, што называюцца “Буквар”, “Буквар для дарослых”, “Чытанка”, “Лемантар” і г. д. Некаторыя выданні можна назваць проста ўнікальнымі, а тэксты з іх разгорнутых старонак, даступныя для прачытання, зольныя пазабавіць сучасных людзей. Гэтую найкаштоўнейшую калекцыю для выставы падрыхтавала Нацыянальная бібліятэка Рэспублікі Беларусь. Самае старое выданне і самае значнае — “Беларускі лемантар, або Першая навука чытання” Каруся Каганца 1906 года: кнізе 115 гадоў. Гэта першы буквар на беларускай мове! Выдадзены ён быў у Санкт-Пецярбургу выдавецкай суполкай “Загляне сонца і ў наша аконца” ажно ў дзвюх версіях — на лацінцы і на кірыліцы. На лацінцы назва пішацца так: *Bielaruski lementar abo Pierszaja nawuka czytannia*. У гэтым “лемантары” ўпершыню была выкарыстана беларуская лінгвістычная тэрміналогія. І гэты буквар, і многія іншыя падручнікі,

сабраныя за ўвесь час навучання грамаце па-беларуску, несумненна, выклічуць увагу як школьнікаў, так і людзей, абазнаных у гісторыі, аматараў беларускай культуры і літаратуры. Сярод рэдкіх выданняў — “Лемантар” 1925 года навукоўца-лінгвіста, першага старшыні Інстытута беларускай культуры Сцяпана Некрашэвіча, а таксама падручнікі 1930 года “Ударнік: лемантар для гарадскіх школ граматы”, “Чырвоныя зоркі: лемантар для вёскі. Падручнік для 1-й групы вясковых школ”, “Буквар для дарослых” 1941 года.

Прадстаўлены і пасляваенныя выданні буквароў, у тым ліку славутыя буквары аўтара Анатоля Клышкі, па якіх вучыліся многія пакаленні: на выставе з радасцю я пазнала чырвоны буквар,

які быў у мяне ў першым класе! Якраз сёлета “эпоха Клышкі” скончылася — з гэтага навучальнага года ў школах новыя буквары. Першае выданне буквара Анатоля Клышкі адбылося ў 1969 годзе: з некаторымі ўдакладненнямі і пад рознымі вокладкамі ён пераыводаўся больш за 40 разоў! Буквар узнагароджваўся залатым медалём Міжнароднай Лейпцыгскай выставы ў 1977 годзе, сярэбраным медалём на ВДНГ СССР, у 1999 годзе атрымаў першую прэмію на конкурсе “Падручнік года” і г. д. Такім чынам, больш за паўстагоддзя дзеці вучыліся па гэтай кнізе. Паўгода таму пісьменнік, паэт і педагог Анатоль Клышка пакінуў гэты свет, разам з ім у гісторыю адышоў і ягоны буквар. На выставе “Ізноў у школу” якраз можна развітацца з эпохай,

паглядзеўшы на ўсе выданні беларускіх буквароў, і буквароў Анатоля Клышкі ў тым ліку, па якіх дзеці вучыліся роднай мове.

Свае экспанаты для “школьнай” выставы падарыў і знакаміты мінскі калекцыянер Віктар Сувораў: ён паказаў унікальную падборку фарфоровых прадметаў — чарнільніцы, аловачніцы, розныя іншыя прыборы для пісьма. Плюс — разнастайныя статуэткі на тэмы, звязаныя з літаратурай, якую вывучаюць у школе: бюсты пісьменнікаў — ад рускіх класікаў да Якуба Коласа, Янкі Купалы, Адама Міцкевіча, фарфоровыя літаратурныя героі. Асабліва многа на выставе “Ізноў у школу” прадстаўлена рознага роду чарнільніцы. Так, калісьці ў школах пісалі чарніламі, і ручак поршневых, у якія чарнілы набіраліся, таксама не было: даводзілася мацаць спецыяльным металічным пяром, ад чаго нярэдка з’яўляліся кляксы. Чарнільніцы-непралівайкі прыдумалі ў XVII стагоддзі ў Англіі, а ў савецкіх школах імі карысталіся яшчэ і ў 80-я гады. Віктар Сувораў прадаставіў для выстаўкі досыць значную калекцыю падобных прадметаў: і зусім простых, і сапраўдных фарфоровых твораў мастацтва малой пластыкі. І нават прадэманстраваў усім прысутным на адкрыцці выставы 1 верасня, якім чынам працаваў прынцып “непраліваек”. Выпускалі іх заводы Украіны і Расіі, а адзіны на той час у БССР Мінскі фарфоровы завод чарнільніцы не вырабляў.

Увогуле на выставе ёсць што паразглядаць доўга і ўважліва — напрыклад, статуэткі ўсіх герояў твораў Мікалая Гоголя “Рэвізор” і “Мёртвыя душы” ці традыцыйныя для савецкага часу статуэткі школьніка Валодзі Ульянава і г. д. А яшчэ — вялікую, у 336 экзэмпляраў, калекцыю сашчэпак з розных краін, сабраную за гады і дзесяцігоддзі іншым калекцыянерам — Аляксандрам Лугіным. Можна сканцэнтравана ўвагу на рэпрадукцыях карцін, прысвечаных школьнай тэматыцы, а за маленькую парту можна і прысесці... Нагадаю, выстава “Ізноў у школу” працуе ў адным з памяшканняў Музея гісторыі горада Мінска — Мастацкай галерэі Міхаіла Савіцкага — да 31 кастрычніка. Ёсць пудоўная магчымасць і самім паглядзець, і дзецям паказаць нешта з гісторыі нашай школы.